

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.11.7>**Кацемір Я.В.**

к.е.н., доцент кафедри готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу й іноземних мов,
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Katsemir Yana

Kherson State agrarian and economic university

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНО-ПАЛОМНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

FUNCTIONAL FEATURES OF THE MODERN DEVELOPMENT OF RELIGIOUS PILGRIMAGE TOURISM IN UKRAINE

У статті розглянуто напрями та роль релігійного туризму. Автором проаналізовано особливості розміщення паломників, які сповінують різні релігії. Автор статті вважає, що особливим інтересом у залученні паломників та релігійних туристів є центри релігій, святі місця. Відвідування таких місць може бути зумовлено проведенням різних свят, культових актів, фестивалів, що відбуваються у певну пору року. Розглянуто визначення релігійного туризму та типи релігійних поїздок, на підставі чого зроблено висновок, що сучасна подорож (і релігійна не є винятком) прямо пов'язана з необхідністю надання туристам різноманітних послуг, життєво необхідними серед яких є харчування, транспорт, оформлення документів. Автор доходить висновку, що розуміння, знання та використання туристичних мотивів у подорожі з релігійними цілями можуть стати запорукою успішного просування та популяризації цього туристичного спрямування.

Ключові слова: культурний туризм, релігійний туризм, паломництво, соціально-економічний розвиток, культурна спадщина.

The article considers the directions and role of religious tourism. The author analyzes the peculiarities of the accommodation of pilgrims who profess different religions. The author of the article believes that the centers of religions and holy places are of special interest in attracting pilgrims and religious tourists. Visiting such places can be due to various holidays, religious acts, festivals that take place at certain times of the year. The definitions of religious tourism and types of religious trips are considered, on the basis of which it is concluded that modern travel (and religious, not an exception) is directly related to the need to provide tourists with various services, vital of which are: food, transport, paperwork. The author also concludes that understanding, knowledge and use of tourist motives in travel for religious purposes can be the key to successful promotion and popularization of this tourist destination. Every year the number of tourists who want to visit the spiritual and holy places of our country increases with a significant increase of 10–15% annually. This is due to both religious motives and tourist interest. But if before tourists were ready to sleep in dormitories in large halls of temples and monasteries, taking part in hiking, now tourists need much more comfort: double rooms with a full range of amenities. And this in turn creates the preconditions for sustainable development of the tourism industry of Ukraine as a whole. It should be noted that such a phenomenon as trips to worship holy places is gaining strength today both among church members and among secular representatives. Theoretically and in practice, it is noted that there is a certain fashion for pilgrimage. Thus, it can be argued that in Ukraine a segment of the pilgrimage tourism market has been formed and is showing growth trends.

Key words: cultural tourism, religious tourism, pilgrimage, socio-economic development, cultural heritage.

Постановка проблеми. Туризм – це багатоаспектне явище, що поєднує географічні, економічні, соціальні, культурні та екологічні складові частини, що має невичерпний потенціал для постійного прогресу, тісно пов'язаний з багатьма іншими

сферами людської життєдіяльності, що приводить до його значущості у соціально-економічному житті країн і народів [1].

Туризм для регіону – це економічне джерело створення нових робочих місць та отримання прибутку, розвитку інфраструктури та культури. Не слід забувати, що туризм – це ще й форма активного та невимушеного спілкування людей.

У світовому масштабі характерною ознакою туризму останніх років є досить висока динамічність та стабільність розвитку, а також суттєвий вплив на економіку країн, які мають сприятливі рекреаційні ресурси.

Основними причинами, які спонукали людей подорожувати, були фізіологічні потреби у безпеці, їжі, розвідці місцевості, а також соціальні потреби у спілкуванні, задоволенні цікавості, обміні товаром, пограбуванні.

Релігійність властива людині від початку її існування. Подорожі з релігійною метою залишають помітний слід у всій історії туристичних подорожей: із найдавніших часів і пізніше, аж до сьогодні. За даними Всесвітньої туристичної організації, щорічно кількість паломників, що відвідують основні святі місця, становить від 300 до 330 мільйонів осіб, а це приблизно чверть усіх міжнародних туристичних прибутків, також щорічно здійснюються понад 600 мільйонів національних та міжнародних релігійних подорожей [9]. В історії релігійного туризму та паломництва відомо чимало подорожей задля поклоніння язичницьким святиням, причому у різних народів. Інтерес до релігійного туризму як окремої туристичної галузі в Україні постійно зростає й викликає науковий і практичний інтерес. Проте паломництво має низку специфічних функціональних відмінностей від суто релігійно-паломницьких турів, що потрібно враховувати під час їх організації та проведення, тому розроблення цієї теми є, беззаперечно, актуальним та результативним для розвитку туристичної галузі нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням паломництва займалося багато вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як М. Біржаков, Т. Божук, О. Ковальчук, О. Любітцева, М. Мальська, Т. Христов. Кожен із них пояснює паломництва по-різному. Наприклад, М. Біржаков вважає, що паломництво – це ходіння чи подорож до святих місць з чітко визначеною метою [4]. О. Ковальчук стверджує, що паломництво – це подорож до релігійного об'єкта як рекреаційного ресурсу, який може сприяти духовному оздоровленню, пізнавальній діяльності [7]. М. Мальська та М. Рутинський описують це таким чином: паломництво – це особлива форма духовної рекреації, що полягає в очищенні, спокутуванні та прилученні до святих віри, яку сповідує людина, через відвідування особливих сакральних центрів тієї чи іншої релігії. В. Кіфяк стверджує, що паломництво – це подорож, метою якої є виконання релігійних процедур, місій, відвідування святих місць тощо. З вищезазначених тверджень доходимо такого загального визначення поняття. Паломництво – це спільна чи індивідуальна подорож віруючих, що має релігійний характер, до святого місця. Проте наукового узагальнення та чіткої конкретизації функціональних відмінностей щодо організації та проведення релігійно-паломницьких подорожей поки не існує.

Формулювання цілей статті. Отже, метою статті є вивчення функціональних особливостей організації і проведення релігійно-паломницьких турів, а також визначення проблем та перспектив розвитку цього туристичного спрямування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Паломництво як вид духовної та суспільної людської діяльності відоме давно. Люди, незалежно від віросповідання чи конфесії, завжди вшановували святі місця, пов'язані з Богом, місця, де траплялися явища, які неможливо раціонально пояснити, місця, пов'язані з життям, смертю чи похованням релігійних діячів чи святих. Релігійне паломництво, будучи давньою культурною традицією, змогло зберегти свою незмінну сутність протягом століть і стати складовою частиною сучасного світу. Змінюються зовнішні умови здійснення віруючими подорожей, але незмінними залишаються цілі та їх зміст [5].

Фактично паломницький туризм можна розглядати як частину релігійного туризму, що входить у культурно-пізнавальний туризм. Культурні об'єкти, які цікавлять релігійних туристів, є найбільшими архітектурними шедеврами. Навіть для простих туристів та вчених інтерес має знайомство з релігійними пам'ятками, історією релігії, культурною релігією.

Паломницький туризм також існує і активно розвивається на сучасному туристичному ринку, проте слід враховувати, що цілі паломників зовсім не пізнавальні: вони прагнуть бути ближчими до Бога, а така близькість не обов'язково передбачає наявність архітектурної споруди з грандіозним внутрішнім оздобленням. Слід зазначити, що паломницький туризм передбачає обов'язковий нічліг у місці призначення, адже відомо, що туризмом слід вважати тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності у місці перебування на строк від 24 годин.

Важливим питанням є визначення етапів паломницької подорожі (рис. 1).

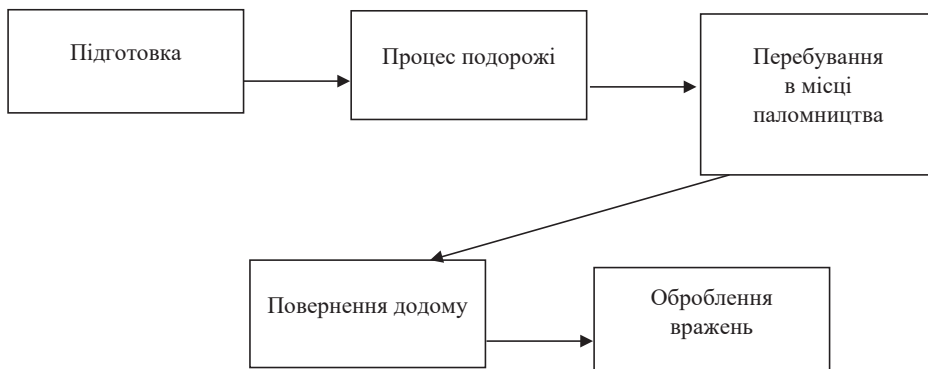

Рис. 1. Етапи паломницької поїздки

Аналіз стану туризму в Україні, зокрема паломницького, який проводиться державними і незалежними іноземними експертами, доводить, що останніми роками ця галузь динамічно розвивається. Можна відзначити щорічний приріст внутрішнього туристичного потоку. Однак разом із безперечною позитивною динамікою у розвитку туристичної діяльності за останні роки необхідно відзначити, що відсутня єдина стратегія і планованість у розвитку туризму в нашій країні, що веде до низької результативності вжиття заходів, невисокої окупності інвестицій у внутрішньому туризмі та низької прибутковості. Сучасна подорож, у тому числі паломницька, безпосередньо пов'язана з надання туристам різноманітних послуг, які життєво необхідні, таких як харчування, оформлення документів, транспорт. Характеристиками організації паломницьких турів, як і інших, виступає наявність відповідного забезпечення туристів усіма необхідними послугами.

На території нашої держави природно-ресурсний потенціал та культурно-історична спадщина разом із вигідним географічним становищем дають змогу розвивати різні види туризму, зокрема релігійно-паломницький. Розглядаючи паломницький туризм, зазначаємо, що дослідження конфесійної ситуації відіграє важливу роль у розвитку цього виду туризму, оскільки дає можливість визначити паломницькі потоки, сформувати туристичні пропозиції для паломників, вивчити об'єкти споглядання. На території України зосереджено багато сакральних об'єктів, на їх основі функціонують паломницькі центри.

Як показав аналіз сайтів туристичних фірм, більшість туроператорів та турагентів пропонує індивідуальні, сімейні та групові тури практично у всі країни світу, не турбуючи себе щодо укомплектування паломницьких груп. Саме просуванням та органі-

зацією релігійного туризму займаються головним чином релігійні організації та створені ними або з них паломницькі відділи, центри, бюро, турфірми.

Щодо системи організації релігійно-паломницьких турів, яку забезпечують як церковні, так і туристичні установи різного плану і релігійно-паломницькі подорожі, що самоорганізуються, то слід бажати кращого в багатьох питаннях паломницького обслуговування та надання певних релігійно-туристичних послуг.

Слід зазначити, що стосовно паломницького обслуговування та діяльності туристичних фірм у нашій країні їх більшість пропонує паломницькі тури 1–3-денного терміну з відвідуванням сакральних об'єктів. Практикуються також одноденні поїздки в добовому радіусі. Проте якісного екскурсійного забезпечення такого виду туризму вони, як свідчить практика, не надають. Головними проблемами у цьому секторі туризму є відсутність ґрунтовної професійної підготовки з боку гідів-перекладачів та екскурсодів-групників, які слабо знайомі зі специфікою проведення таких турів, тобто туристичним фірмам та підрозділам різних рівнів структурної організації слід ретельно підбирати персонал та професійно готувати власні кадри для організації релігійно-паломницьких турів.

Відсутні також добре оснащені транспортні засоби для проведення релігійно-паломницьких турів у регіонах нашої держави, а також наявний катастрофічний стан місцевих доріг. Особливо це стосується сільської місцевості, де часто розміщуються монастирі та інші сакральні об'єкти, які зазвичай розташовані у віддалених безлюдних територіях.

Міжнародні та міжобласні траси також потребують своєї модернізації та відповідного інфраструктурного забезпечення дорожніми знаками з позначеннями розміщення монастирів тощо.

Необхідним також є випуск спеціалізованих туристичних карт і каталогів, де була б надана вся необхідна інформація про туристично-релігійні об'єкти України, головні святині, графіки прийому та способи транспортного обслуговування та сполучення з ними. Немає в нашій країні спеціальних транспортних засобів для здійснення багатоденних паломницьких маршрутів та перевезення інвалідів.

Слаборозвиненою також є рекламно-інформаційна діяльність у галузі релігійно-паломницького туризму.

В Україні недостатньо розвинена система нічліжного та готельного обслуговування релігійно-паломницького туризму. При великих монастирях є готелі та трапезні, проте вони не в змозі задовольнити весь паломницький туристичний спектр послуг для туристів такого плану, хоча останні можуть бути менш вимогливими порівняно з іншими видами і формами туристичного обслуговування населення.

Не менш важливим завданням у розвитку релігійно-паломницького туризму є формування внутрішнього ринку туристичних релігійно-паломницьких послуг, адже Україна має потужні сакральні ресурси і потребує вдосконалення транспортного та готельно-харчового обслуговування. Крім того, релігійно-туристичні регіони України мають свого потенційного закордонного релігійно-паломницького споживача туристичних послуг, правильний напрямок таких туристичних потоків міг би давати значні валютні надходження до місцевих бюджетів регіонів країни, тому в цьому контексті органам місцевої влади є над чим працювати у питаннях розвитку обслуговуючої інфраструктури задля надання послуг релігійно-паломницького туризму та його транспортного забезпечення.

Висновки. З кожним роком кількість туристів, які бажать відвідати духовні та святі місця нашої країни, збільшується з помітним приростом у 10–15% щорічно. Це зумовлено як релігійними мотивами, так і туристичним інтересом. Однак якщо раніше туристи готові були спати у спальниках у великих залах храмів та монастирів, взявши участь у піших походах, то зараз туристи потребують значно більшого комфорту, зокрема

двомісних номерів із повним набором зручностей. Наявна низка проблем комплексного характеру в розвитку релігійно-паломницького туризму в країні, які потребують свого розв'язання задля успішної підготовки й проведення релігійних турів. Це створює передумови сталого розвитку туристичної промисловості України загалом.

Список використаних джерел:

1. Бабкин А. Специальные виды туризма. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. 252 с.
2. Божук Т. Розвиток релігійного туризму: різновиди, функції, пріоритети. *Краєзнавство. Географія. Туризм. Шкільний світ*. 2011. № 16. С. 3–6.
3. Городинський Ю. Класифікація християнського паломництва (для потреб суспільно-географічних досліджень). *Географія та туризм*. 2016. С. 168–176.
4. Зеленова Е. Модель організації православного паломництва. *Туризм: право и экономика*. 2013. № 1. С. 7–10.
5. Кадацька Ю. Релігійний туризм в Україні. URL: <http://tourism-book.com/books/book-29> (дата звернення: 08.11.2021).
6. Ковальчук О. Формування понятійно-термінологічного апарату релігійного туризму та паломництва. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародних відносин*. 2012. Вип. 29. Ч. 2. С. 86–92.
7. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. URL: <https://unwto.org> (дата звернення: 08.11.2021).
8. Патійчук В., Якубович Р. Релігійно-паломницький туризм як один із чинників регіонального розвитку економіки України. *Electronic Eastern European National University Institutional Repository*. 2017. С. 74–78. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/157730518.pdf> (дата звернення: 08.11.2021).
9. Релігійний туризм. URL: <http://travelluxtour.info/vidy-turizma/religiozny-turizm> (дата звернення: 08.11.2021).
10. Релігійний туризм стає популярнішим у світі. URL: http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/11415-religijnij (дата звернення: 08.11.2021).
11. Methodology of Environmental Competence Formation in Tourism Business Management / V. Hranovska, L. Morozova, Y. Katsemir, O. Nenko. *International Journal of Management*. 2020. P. 801–811.
12. Regional Diversification of Rural Territories with Limited Spatial Location of Green Tourism Objects / Y. Kyrylov, V. Hranovska, I. Kolokolchukova, A. Sakun, K. Nikitenko, Y. Katsemir. *Journal of Environmental Accounting and Management*. 2020. Vol. 8(4). P. 351–363.
13. Грановська В., Крикунова В., Морозова О. та ін. Економіка туризму. Херсон : Олді-плюс, 2020. 208 с.
14. Грановська В., Кацемір Я., Фесенко Г. Індустрія туризму як вектор конкурентоспроможного регіонального розвитку : монографія. Херсон : Олді-плюс, 2020.

References:

1. Babkyn A. (2008) Spetsyalnie vidi turyzma. Rostov-na-Donu: Fenyks, 252 p. (in Russian)
2. Bozhuk T. (2011) Rozvytok relihiinoho turyzmu: riznovydy, funktsii, priorityty. *Kraieznavstvo. Heohrafiia. Turyzm. Shkilnyi svit*, 16. 3–6. (in Ukrainian)
3. Horodynskiy Yu. (2016) Klasyfikatsiia khrystyianskoho palomnytstva (dlia potreb suspilno-heohrafichnykh doslidzhen). *Heohrafiia ta turyzm*, 168–176. (in Ukrainian)
4. Zelenova E. (2013) Model orhanyzatsyy pravoslavnoho palomnychestva. *Turyzm: pravo y ekonomyka*, 1, 7–10 (in Russian)
5. Kadatska Yu. Relihiinyi turyzm v Ukraini. Retrieved from: <http://tourism-book.com/books/book-29> (in Ukrainian)
6. Kovalchuk O. (2012) Formuvannia poniatiino-terminolohichnoho aparatu relihiinoho turyzmu ta palomnytstva. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya mizhnarodnykh vidnosyn*, 29(2), 86–92. (in Ukrainian)
7. Ofitsiinyi sait Vsesvitnoi turystychnoi orhanizatsii. Retrieved from: <https://unwto.org> (in English)
8. Patiichuk V., Yakubovych R. (2017) Relihiino-palomnytskyi turyzm yak odyin iz chynnykiv regionalnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy. *Electronic Eastern European National University Institutional Repository*, 74–78. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/157730518.pdf> (in Ukrainian)

9. Relihiinyi turyzm. Retrieved from: <http://travelluxtour.info/vidy-turizma/religioznyi-turizm> (in Ukrainian)
 10. Relihiinyi turyzm staie populiarnishym u sviti. Retrieved from: http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/11415-religijnij (in Ukrainian)
 11. Methodology of Environmental Competence Formation in Tourism Business Management (2020) / V. Hranovska, L. Morozova, Y. Katsemir, O. Nenko. *International Journal of Management*, pp. 801–811. (in English)
 12. Yurii Kyrylov, Viktoriia Hranovska, Iryna Kolokolchukova, Alina Sakun, Kateryna Nikitenko, Yana Katsemir (2020) Regional Diversification of Rural Territories with Limited Spatial Location of Green Tourism Objects. *Journal of Environmental Accounting and Management*, vol. 8(4), pp. 351–363. (in English)
 13. Hranovs'ka V., Krykunova V., Morozova O. ta in. (2020) *Ekonomika turyzmu*. Kherson: Oldi-plyus, 208 p.
 14. Hranovs'ka V., Katsemir Ya., Fesenko H. (2020) *Industriya turyzmu yak vektor konkurento-spromozhnoho rehional'noho rozvytku: monohrafiya*. Kherson: Oldi-plyus.
-